
Илму статья
УДК 821.512.142.0
DOI: 10.31007/2306-5826-2022-1-52-106-113

ЖАНТУУЛАНЫ ИССАНЫ ЧЫГЪАРМАЧЫЛЫГЫНДА БУШУУЛУКЪНУ СУРАТЛАУ

Сарбашланы Мустафаны кызы Алена

Гуманитар тинтиулени Институту – «Федерал илму ара «Россей илмуланы академи-
ясыны Къабарты-Малкъар илму арасы» Федерал кырал бюджет илму махкемени
филиалы, Нальчик шахар, Россия, alenasarb@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-7457-9823>

© Сарбашланы А.М., 2022

Къысха магъанасы. Илму ишде белгили малкъар драматург Жантууланы Ис-
саны (1925–2005) ниет хазнасы тинтиледди. Статьяны баш борчу – жазыучуну чыгъ-
армачылыгында бушуулукъну суратлауун ачыкылау. Белгиленген жумушну та-
мамлар муратда ишде бир къауум соруугъа къаралады: биринчиден – драматургну
жашау жолуну магъаналы кезиулерин баямлау, экинчиден – чыгъармачылыгын
сюзюу, аны ниет энчилигин кѣргюзтюу. Жантууланы Иссаны миллет сахна иску-
ствону айныуунда кыйыны уллуду. Малкъар театрда салынган спектакльде
тюрлю-тюрлю рольланы уста ойнап, сахна ишде фахмулугъун кѣргюзтгенди. Сах-
начылыкъ сынамы жазыучуну суратлау чыгъармачылыгыны айныуна себеplik
этгенди. Драматургну ниет хазнасында энчи жерни «Сын таш», «Осуят» «Кебин-
сиз къабырла» деген бушуулу чыгъармала алгандыла. Белгиленген пьесала-
ны магъаналары, чойреликлери, жигитлерини къадарлары бир бирге ушайдыла:
аланы барын да сюжетлеринде суратланган заманны, адамланы жашауларыны
бушуулугъу бирикдиреди. Пьесаланы атларында да бушуулукъну магъанасы жа-
шырылмайды. Статьяда кѣчгюнчюлюкге аталган «Кебинсиз къабырла» деген
трагедияга энчи эс бурулады. Анда чертилген миллет шартла бла дин ангыламла
(*къуран, дууа, кебинлик, намазлыкъ, къара толкюню териси*) чыгъармада бушуулу
ызланы кючлендиредиле. Чыгъармада жигитлени къауумун сюзюу бушуулукъну
жигитлик, къаршчылыкъ, адам улуну жазыуу бла байламлы тюрлюлерин ачыкъ-
лайды. Бардырылган тинтиу иш жазыучуну чыгъармачылыгында баш суратлау
борчу бушуулукъну суратлау болганын баямлайды.

Баш магъаналы сѣзле: Жантууланы Исса, сахна, чыгъармачылыкъ, бушуулукъ,
драма

Цитата этерге: Сарбашланы А.М. Жантууланы Иссаны чыгъармачы-
лыгында бушуулукъну суратлау // Вестник КБИГИ. 2022. № 1 (52). С. 106–113.
DOI: 10.31007/2306-5826-2022-1-52-106-113

Original article

THE EMBODIMENT OF THE TRAGIC IN THE WORK OF ISSA ZHANTUEV

Alena M. Sarbasheva

Institute for the Humanities Research – Affiliated Federal State Budgetary Scientific Es-
tablishment «Federal Scientific Center «Kabardian-Balkarian Scientific Center of the
Russian Academy of Sciences», Nalchik, Russia, alenasarb@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-7457-9823>

© A.M. Sarbasheva, 2022

Abstract. The spiritual heritage of the famous Balkarian playwright Issa Zhantuev
(1925–2005), who made a significant contribution to the development of the national

scenic art, is presented as an object of study. The purpose of the article is to study the manifestation of the features of the tragic beginning in the works of the writer. The article is preceded by biographical content reflecting motivational factors (acting, stage interpretation of plays) of the playwright's creative evolution. Active stage life And . Zhantueva (dozens of successfully played roles in various performances) became a serious help in his literary activity. Grave grave tragedy is a priority genre in the playwright's creative arsenal ("Son of Tash" – "Tombstone monument"; "Osuyat" – "Testament"; "Kebinsiz kabyrla" – "Graves without a shroud", in literary translation – "Raw graves"). The tragic subtext is also noted in the titles of the plays themselves, representing the nature of their content. Special attention is paid to the analysis of the play "Graves without a shroud", dedicated to the deportation of the Balkarian people. In it, the author addresses the problem of human freedom (of the people as a whole), interpreted in a tragic perspective. The lexical specifications noted in the work (qur'an (Quran), kebinlik (shroud), namazlyk (prayer mat), duua (prayer), qara tulkunyu terisi (black fox skin) they simultaneously contribute to the strengthening of the tragedy of the narrative and the ethnic context. The system of images built by the playwright allows us to consider the types of the tragic: tragic as a manifestation of the heroic (Harun), tragic as a contradictory consciousness (commandant), tragic fate (Dommak, Gosha). As a result of the conducted research, the aesthetic task dominating in the work of I. Zhantuev is determined – the embodiment of the tragic.

Keywords: Issa Jantuev, theater, creativity, tragic, drama

For citation: Sarbasheva A.M. The embodiment of the tragic in the work of Issa Zhantuev. Vestnik KBIGI = Bulletin of KBIGI. 2022; 1 (52): 106–113. (In Karachay-Balkar). DOI: 10.31007/2306-5826-2022-1-52-106-113

Научная статья

ВОПЛОЩЕНИЕ ТРАГИЧЕСКОГО В ТВОРЧЕСТВЕ ИССЫ ЖАНТУЕВА

Алена Мустафаевна Сарбашева

Институт гуманитарных исследований – филиал Федерального государственного бюджетного научного учреждения «Федеральный научный центр «Кабардино-Балкарский научный центр Российской академии наук», Нальчик, Россия, alenasarb@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-7457-9823>

© А.М. Сарбашева, 2022

Аннотация. В качестве объекта изучения представлено духовное наследие известного балкарского драматурга Иссы Жантуева (1925–2005), внесшего заметный вклад в развитие национального сценического искусства. Цель статьи – исследование особенностей трагического начала в произведениях писателя. Статью предваряет биографический контент, отражающий мотивационные факторы (актерская деятельность, сценическая интерпретация пьес) творческой эволюции драматурга. Активная сценическая жизнь И. Жантуева (десятки удачно сыгранных ролей в различных спектаклях) стала серьезным подспорьем в его литературной деятельности. В творческом арсенале драматурга приоритетным жанром является трагедия («Сын таш» – «Надгробный памятник»; «Осуят» – «Завещание»; «Кебинсиз къабырла» – «Могилы без савана», в литературном переводе – «Сырые могилы»). Трагический подтекст отмечен и в самих названиях пьес, репрезентирующих характер их содержания. Особое внимание в работе уделено анализу пьесы «Могилы без савана», посвященной депортации балкарского народа. В ней автор обращается к проблеме свободы человека (народа в целом), осмысляемой в трагическом ракурсе. Отмеченные в произведении лексические спецификаты (*къуран* (коран), *кебинлик* (саван), *намазлыкъ* (молитвенный коврик), *дууа* (молитва), *къара тюлкюню териси* (шкура чёрной лисы) способствуют одновременно усилению трагизма повествования и этнического контекста. Выстроенная драматургом система образов позволяет рассмотреть типы трагического: трагическое как проявление героического (Харун), трагическое как противоречивое сознание (комендант), трагическая участь (Доммак, Гоша). В результате проведенного исследования определена доминирующая в творчестве И. Жантуева эстетическая задача – воплощение трагического.

Ключевые слова: Исса Жантуев, театр, творчество, трагическое, драма
Для цитирования: Сарбашева А.М. Воплощение трагического в творчестве Иссы Жантуева // Вестник КБИГИ. 2022. № 1 (52). С. 106–113. DOI: 10.31007/2306-5826-2022-1-52-106-113

Малкър адабиятны айныуна кьошумчулукъ этген жазычуланы тизмесинде Жантууланы Бекмырзаны жашы Иссаны (1925–2005) аты тийишли жерни алганды. Озгъан ёмюрню тёлсюню алчы келечиси, миллетни окъуулу адамларындан, малкър халкьны маданиятын айнытуугъа уллу кыйын салгъанладан бири болганды. Айтылгъанга шагъатлыкъ аны жашау эм чыгъармачылыкъ жолуну юсюнден жазылгъан илму ишле [Сарбашева 2003; 2009], эсгериу китапла [Маммеланы 2005; Аппаева 2006], газет статьяла [Тетуланы 1993а; 1993д] этдиле.

Жантууланы Исса – белгили малкър драматург Кёндеден элде туугъанды. Школда окъугъан жылларында драма кружокланы, тепсеу, жыр къауумланы ишлерине къатышханды, башха эл сабийле бла бирге жамауатха эл клубда усталыгъын кёргюзтгенди. Жетижыллыкъ школну бошагъандан сора Нальчик шахарда биринчи номерли музыкалы школа-интернатда окъугъанды (1938–1939). Белгилисича, ол жыллада Нальчикде малкър театр студия, аны ызындан а колхоз-совхоз театр къураладыла. Онбешжыллыкъ Исса къадарын миллет сахна искусство бла байлайды. Ол малкър тилде салынган биринчи оюнда уста ойнагъан актёр болганды. Жанту улу биринчи профессионал малкър драматург эм режиссер Геляланы Рамазаны алты бёлюмден къуралгъан «Къанлы къалым» деген драмасында эки рольну (элни старшинасы, Жансуратны ашыргъан жашчыкъ) ойнагъанды [Сарбашева 2009: 119]. Бу сахна чыгъарманы жазмасы урушну, кёчгюнчюлюкню жылларында тас болгъан эди. Ол жарсыулу болум Иссагъа кёп жылланы ичинде тынчлыкъ бермей тургъанды. 1994 жылда Геляланы Рамазаны «Къанлы къалым» деген пьесасын эсине келтирип «Минги-Тау» журналда (6-чы номеринде) басмалагъанды.

Сюргюнде (1944–1957) Жантууланы Бекмырзаны юйюрю Узбекистанга тюшгенди. 1953 жылда Исса Ташкентде педагогика техникумну физкультура бёлюмюнде окъугъанды. Андан арысында туугъан жерине къайтхынчы школда устаз болуп ишлегенди.

Къыралда тюзлюк тохташып, туугъан жерлеринден артыкълыкъ бла кёчюрюлген халкыла, аланы санында малкърлыла да ага журтларына къайтадыла. Билимли Исса Элбрус элде школгъа башчылыкъ этип бир жыл ишлегенди. Болсада мураты театр бла байламлы болгъаны себебли, ол 1958 жылда миллет сахнагъа суйюп къайтады, аны жашауна тири къатышады. Боташланы Иссаны «Таулада танг жарыйды» деген пьесасына кёре салынган спектакльде Жанту улу алгъа Таумырзаны, арда белгили революционер Эскендирланы Ибрагимни, К. Гальдонини «Къонакъ юйню иесида» деген комедияда Фабрициону, Н. Гогольну «Къатын алыу» деген пьесасында Кочкарёвну, Маммеланы Ибрагимни «Жаралы жугъутур» деген драмасына кёре салынган сахна оюнда Магометни, Боташланы Иссаны «Абрегинде» уа Сергей Кировну рольларын тынгылы ойнагъанды.

Жантууланы Иссаны сахна иште сынауу уллу болганды: ол кёп тюрлю жигитлени (драма, бушуулу, кюлкюлю) кылыкъларын уста кёргюзтгенди, оюнда фахмусун ачыклагъанды. Театрда ишлей тургъанлай, КЪМКЪУ-ни тарых филология факультетини малкър бёлюмюнде окъугъанды (1960–1966). 1970 жылда театрдан кетип, бир къауум заманны шахарда «Дружба», «Восток» кинотеатрлагъа директор болуп тургъанды. Солуугъа чыкыгъандан сора уа, устазлыкъ ишин бардыргъанды: 1992–1999 жыллада Нальчик шахарны 9-чу номерли школунда тарыхдан, малкър тилден дерсле бергенди.

Актёр, драматург, устаз Жантууланы Исса миллет адабиятны, энчи да сахна чыгъармачылыкъны айныуна себеблик этгенди. Аны «Юйню иеси», «Аубекир»,

«20 жылдан сора», «Айшат нек кьоюлду», Къулийланы Къайсынны «Аууш» деген поэмасына кёре къуралгъан «Жашауну ауазы» деген бир актлы пьесалары малкъар окъуучугъа бла къараучугъа белгили болгъандыла. Белгили драматургну «Анала бла балала» (1961) деген комедиясы малкъар сахнада 1964 жылда салыннганды. Кёбюсюнде Исса жазгъан чыгъармала биринчиден сахнада салынып, аны ызындан алай басмаланнгандыла. Юлгюге, «Сын таш» деген пьесасы сахна жашауну 1965 жылда сынагъандан сора, 1968 жылда «Шуёхлукъ» деген журналны экинчи номеринде басмаланнганды.

Жантууланы Исса кёчюрмечилик бла да тири кюрешгенди. Сёз ючюн, И. Франкону «Урланнган насып», М. Горькийни да «Мещане» деген пьесаларын малкъар тилге кёчюргенди. Ол иш жазыучуну эстетика сынамын айнытыугъа уллу себеплик этгенди.

Жарсыугъа, драматург жазгъан пьесаланы асламысы басмаланмай къалгъанды. Иссаны «Сын таш» деген аты бла жангыз китабы 1991 жылда чыкыгъанды. Ары «Осуят», «Сын таш», «Сыйлы кюбюр», «Кебинсиз къабырла» киргендиле. «Кебинсиз къабырла» деген трагедиясы ючюн ол Къабарты-Малкъарны культура министерствосу кёчгюнчюлюкге атап бардыргъан конкурсну лауреаты болгъанды.

Жантууланы Иссаны башында айтылгъан драма чыгъармаларын бирикдирген тема адам улуну бушуулу къадарыды. Малкъар жазыучуланы тамата тёлсюню чыгъармалары халкъ чыгъармачылыкъ бла байламлыкъда къуралгъандыла. Ол тизмеде Иссаны пьесалары да болгъандыла. Жазыучуну суратлау оюмуну эрттегили жомакъла, таурухла бла байламлыгыны сылтауу «миллет кылыкъны, турмушну суратларгъа, халкъны тилин, төрелерин, ниет хазнасын сакълаудады» [Сарбашева 2017: 39].

Автор чыгъармаларында жигитлени жашауларында бушуулу болумланы суратлай, ала туудургъан сезимлени теренден терен ачыкълай барады. Бушуулукъ ыз башында белгиленнген пьесалада магъана жибин къурайды. Ол шарт чыгъармаланы атларында окъуна ачыкъ кёргюзтюледи: «сын таш», «осуят», «кебинсиз къабырла» деген ангыламла адам улуну жашауунда ёлном бла байламлы бушуулукъну белгилеридиле.

«Сын таш» бла «Осуят» деген трагедияланы сюжетлери саясат болумладан азатдыла: алада жаланда жигитлени юйюр, турмуш жашаулары суратланадыла. Сёз ючюн, биринчи сахна чыгъарманы сюжет ызын эки жаш адамны араларында бушуулу суймеклик белгилейди. Бай Аслангерийни жашы Элдар къул кызыны Айкёзню суйгенди. Алай аны бий Азнауур къачырады. Элдар шуёху Хусей бла бирге суйгенин зулмучуладан къутхарады. Ала къачып бара тургъанлай, Азнауур эм аны төгерегинде булжуучула ызларындан жетип эки суйгенни бир-биринден айырадыла. Пьеса бушуулу бошалады: Элдар акъылындан шашады, Айкёз а кесин суугъа атады. Иссаны «Осуят» (1988) деген трагедиясында да насыпсыз суймекликни юсюнден хапарланады: төредеча, бир бирлерин суйген жалчы жаш Асхат бла Къантемир байны кызы «чалдишге тюшген къанатлыча» суратланнган Раузат Къарачайгъа къачадыла эм анда юйюр къурап жашайдыла. Болсада, огъурсуз Къантемир ызларындан тюшюп, эки суйгенни насыпларын бузады: жаш адамла сабийчиклери бла ажымлы жоюладыла. Быллай бушуулу сюжет ызла Шимал Кавказда башха миллет (сёз ючюн, ингушлу) драматурглары сахна чыгъармаларында да белгилендиле [Евлоева 2006].

Жанту улуну драмаларына кёре салыннган сахна оюнла миллет къараучуну эсинде къалгъандыла, малкъар театрны репетуарында сыйлы жерни алгъандыла.

Эстетика сынамын айныта, драматург суратлау къарамын халкъ чыгъармачылыкъны төрелеринден кенг этип, жангы суратлау даражагъа жетишеди. Бушуулукъну сыфаты суймеклик сезим бла, жамауатда тохташхан тенгсизлик бла чекленип къалмай, аны сылтауу кыраллыкъ туудургъан жарсыулу болумлада ачыкъланады. Исса, башха малкъар жазыучула, «озгъан

заманны болумларына багъа биче, жашау кертиликни бузмай, тарыхыбызны магъаналы кезиулерини бушуулугъун» [Болатланы (Атабийланы) 2016: 97] суратларгъа итинеди. Айтылгъаннга шагъатлыкъ этген «Кебинсиз къабырла» деген бушуулу сахна чыгъармасыды. Ол малкъар халкъны кѣчгюнчюлюкде сынагъан къыйынлыкъларына жораланып жазылгъанды, кеси да эки бѣломден къуралгъанды. Трагедияны баш жигити Азаматланы Харунду. Таулу киши жашлары Азрет, Азнор, Исхак, Хусей бла Уллу Ата журт урушну аулакъларында туугъан жерлерин душмандан къоруулай, жанларын аямай кюреш бардырадыла. Кюйсюз урушну отунда аны тѣрт жашы да жоюладыла, Харун кеси уа ауур жаралы болады. Аны юйдегисине (къарт анасы Гоша, тѣшекде ауруп жатхан атасы Доммак, юй бийчеси Сафият, къызлары Лейля эм аны къагъанак баласы) эслеринде болмагъан зорлукъну сынаргъа тюшеди. Ала артыкълыкъ бла туугъан жерлеринден Орта Азияны аулакъларына кѣчюрюу хапарны эшитедиле, анга тынгысыз боладыла. Урушну ачыуун кѣрген адамлагъа жангы бушууну сынаргъа тюшеди: кѣчгюнчюлюкню къыйынлыкъы эде болмай тургъанлай къара желча жетеди.

Жашауну бушуулу бетлерин кѣргюзте, Жантууланы Исса суратлау белгиле бла уста хайырланады. Итлени улугъанлары, Доммакны тюшонде *«балчыкъгъа батылып, сабан сюрсени»* кѣчгюнчюлюкню ачы белгилерича бериледиле. Чыгъармада кѣчгюнчюлюкню ажымлылыкъын ремаркала да кючлендиредиле. *(Сахнаны артында машиналаны гюрюлдегенлери, итлени улугъанлары, къойланы макъыргъанлары, малланы ѳкюргенлери, атланы кишигенлери, сабийлени, тиширыулары жиягъанлары бла бирге, «О, сыйлы жерибиз! Тауларыбыз, агъачларыбыз, сууларыбыз, сау къалыгъыз! Сау къалыгъыз!» – деген ауазла биразгъа дери эшитилгенлей турадыла.* [Жантууланы 1991: 107].

Доммакны сыфатында жазычу миллет къылыкъны шартларын (тѣзюмлюк, сабырлыкъ, ѳтемлик, тюзлюкге ийнаныу) жыйышдырып кѣргюзтеди. Уллу жашау сынамы болгъан къарт, сюргюн азапны жюреги бла сезип, сабырлыкъ алып, юйдегисин хазыр болурун излейди. Ол хар таулу адам ѳмюрледен бери жанында тутхан тѣрели эм сыйлы затланы: *къуранны, кебинликни, намазлыкъны, минчакъланы, дууаланы, схатха жыйып тургъан ахчаны, къара тюлкюню терисин* (белгилисича, мажюсю замандан бери, халкъны айтыуундача, тюлкюню къара териси адам улуну къыйынлыкълардан сакълагъанды) биргелерине алдырады. Халкъны турмушунда жюрюген затла *«хапарлауда миллет шартланы ачыкъларгъа себеплик этедиле»* [Сарбашева 2015: 579], сахна чыгъарманы суратлау энчилигин чертедиле, аны эстетика мурдорун кючлендиредиле. Доммакны къадары бушуулуду: ол жолда ѳледди. Юйдегисине аны асыраргъа онг бермей, солдатла эшелондан ѳлюгюн алып тюшедиле. Таулу къарт, *«къатында жияр адамы болмай, схатсыз, жаназысыз»* кебинсиз къабыргъа тюшеди. Аныча кѣпле тау адетдеча асыралмай къалгъандыла. Быллай болум чыгъарманы чексиз бушуулугъун чертеди.

Сахна чыгъарманы экинчи кесегинде жигитлени сюргюнде ачыулу къадарлары суратланадыла. Къарт Гошаны айтылгъан тилеклеринде аны ичинден кюйдюрген сагъышла шарт ачыкъланадыла: *«Сыйлы аллах, о, кючю уллу, сенден тилейме! Кѣчгюнчюлюкде, ол юйюмден, толу юйюрюмден айырылып, ѳлюм, бушуу, ачыкъ, жалангачлыкъ, азаплыкъ, зарауатлыкъ сынап, элине, жерине, журтуна термиле жашагъан халкъыма жанынг ауруп бизни башыбызны бу палахдан къутхар!...»* [Жантууланы 1991: 112].

Жарсыугъа, ыннаны тилеклери толусунлай къабыл болмайдыла. Юйдегисинден айырылгъан Сафият къум аулакълада кѣп къыйынлыкъ сынагъан къызын Лейляны эм туудукъчугъун табады. Болсада тиширыу кюйсюз комендантны хатасындан аладан айырылады, Лейля безгек ауруудан ѳледди, Алим деген жашчыгъын къыркъызлы тиширыу Апа ѳсдюреди. Сафиятны, Гошаны, Гонайны сыфатларында

драматург сюрдюню отунда жоулган адамланы сыфатларын кѣргюзтеди. Ала «буюрулган борчну толтурган», саулагъа, ѳлгенлеге да тынчлыкъ бермеген бригадирлени, комендантланы кюйсюзлюклерини кѣурманлары боладыла. Комендантны огъурсуз сыфатында кырал оночуланы мурдарлыкъ ишлери жашырылмаи ачыкъланадыла. Комендант бирде жарлы кѣчгюнчулеге жан аурутханча да болады. Сѣз ючюн, ол Сафиятха жазыксынады: *Комендант (кеси кесине). Жашлары уруида жоюлуп, кѣчгюнчулюкде, юйюрюн тапмай айланган жарлы ана... ачыкъдан, жалангачлыкъдан ненча адам ѳлгенди... Тюсюн айтсам, бу халкыгъа жаным окъуна ауруйду... Ишинг алай болса, буйрукъну толтурмай не амалынг барды...* [Жантуулану 1991: 116]. Комендантча «буйрукъну сокѣур кѣулларыны» хаталарындан терсликлери болмаган адамла жоулгандыла, тутмакыны азабын да сынагандыла. Харун да аллайланы санында болуп, онжыллыкъ тузакыгъа тюшеди. Этген артыкылыклары ючюн, комендант чыгъарманы ахырында тийишли азапны сынаиды: ол сокѣур болады. Аны жүрегин сокѣурану бийлеиди, ол себепден хатасы жетген адамладан кечгинлик тилейди: *Комендант. Мени ахырым быллай кюннге къллыгыын нек биле болмаз эдим? Аллах бла тилейме, кечгинлик беригиз!... Сизни тюсюлюгюз ачыкъ болганды! Мен сизден кечгинлик тилей келгенме! Алай туююл эсе уа, уругъуз, туююгюз, отха атыгызы да, кюйдюрюгюз! Мен анга тийишлиме!* [Жантуулану 1991: 126].

Былайда Жантуулану чыгъармасын Маммеланы Ибрахимни «Тыш жеринде» деген драмасы бла тенгледирге тийишлиди. Мында да жандаурсуз комендантны сыфаты ушашлыды: ол адамлыкъ сезимни билмеген, кырал низамны сокѣур кѣулу болуп, анга кѣре кѣчгюнчулеге азап чекдирип жашайды. Алай артда сокѣурана башлайды, экили болганына женгдиреди. Мамме улану жигити жүрегини теренинде ажымлы болганыны сылтаун сталинчи саясатха ийнаныунда кѣреди. Чыгъарманы ахырында комендант, кѣчгюнчулюк сынаган халкыгъа чекдирген азабына женгдирип, терслигин ангылап кыйналады, этген ишлери ючюн, кечгинлик да тилейди. Аллай адамла жүрек тынчлыкъ табалмагандыла, къара ишлери бла кеслерин бушуулукъ азабына жетдиргендиле.

Кѣчюрюлген халкы, кыраллыкъ сынатхан зарауатлыкыгъа да къарамай, комендантлача аны сокѣур кѣулларына бойсунмай, адамлыкыын, тѣзюмлюгюн, къатылыкыын сакълаганды. Бу шарт Жантуулану Иссаны «Кебинсиз къабырла» деген драмасыны баш жигити Харунну сыфатында тынгылы ачыкъланады. Уллу кыйынлыкъланы сынаганда окъуна, ѳлюмню кѣзюне къараганда да, ол кесин кѣлсюзлюкге хорлатмаганды. Аны ич сагышы (монологу) айтылганнга шагъатдыла: *Харун (кеси кесине, тѣгерекге къарай, сагышлы). Он жыл!.. Он жыл!.. Не зат ючюн?.. Уруш, тутмакы, кѣчгюнчулюк, ѳлюм ачыуун сынаган эсем да, атамы: «Балам, тюсюлюк ючюн керек болса, жанынгы да аяма» деген сѣзлерине кертичи болганыма халкыма жетдирген азаплыклары ючюн, ачыу санларымы кюйдюре, кѣлюм тола, шукур этеме! ... О, тууган жерим!* [Жантуулану 1991: 124].

Чыгъарманы ахырында Харун уллу юйюрюнден сау кълган жаланда туудукъчугъу Алим бла Ата журтуна къайтады. Баш жигитини сыфаты, аны къадары бла жазычу халкыны жашаунда тарых тюсюлюкню тохташханын кѣргюзтеди.

Малкъар миллет кѣчгюнчулюкде сынаган азаплык халкыны тарых эсинде къллыкыды. Аны сакълап, тѣлюледен тѣлюлеге суратлау сѣзню кючу бла жетдирге драматургну «Кебинсиз къабырла» деген бушуулу пьесасы да ол борчну тийишли толтурады.

Алайды да, Жантуулану Иссаны чыгъармачылыгында баш ниет ызы – адам улану бушуулу къадары болганды. Аны ачыкъланда жазычу, жигитлени юйюртурмуш болумлада сынаган кыйынлыклары суратлай, аланы кылыкларында

бушуулукну шартларын кѳргюзтгенди. Драматург чыгъармаларында жашауда болгъан ажымлылыкны мудахлыкъ сезим бла, жашау кертиликге жетишдирип, суратлагъанды. Айтылгъан шарт жазыучуну суратлау хатын, эстетика къарамын айырмалы этгенди.

Алынган жерлерини тизмеси Список источников

Аппаева 2006 – *Аппаева Ж.* Отблеск детства и юности // Аппаева Ж. Грани таланта. Театральное искусство Кабардино-Балкарии. Нальчик: Эль-Фа, 2006. С. 177–181.

Болатланы (Атабийланы) 2016 – *Болатова (Атабиева) А.* Малкъар эпикалы прозада суратлау белгини энчилиги (Особенности системы символов в балкарской литературе). Нальчик: Принт Центр, 2016. 156 с.

Жантууланы 1991 – *Жантуев И.* Сын таш. Пьесала (Памятник. Пьесы). Нальчик: Эльбрус, 1991. 198 б.

Евлоева 2006 – *Евлоева А.* Ингушская драматургия: национальные истоки, эволюция, жанровая специфика: автореф. дисс. ... канд. филол. наук. Нальчик, 2006. 18 с.

Маммеланы 2005 – *Маммеев И.* Малкъар театр. Эсгериуле. Статъяла (Балкарский театр. Воспоминания. Статьи). Нальчик: Эльбрус, 2005. 200 б.

Сарбашева 2003 – *Сарбашева А.* Жантуев Исса // Писатели Кабардино-Балкарии (XIX – конец 80-х гг. XX в.) Библиографический словарь. Нальчик: Эль-Фа, 2003. С. 168–170.

Сарбашева 2009 – *Сарбашева А.М.* Балкарская драматургия: этнофольклорная традиция и эволюция жанра. Нальчик: Издательство КБИГИ, 2009. 240 с.

Сарбашева 2015 – *Сарбашева А.М.* Фольклорно-этнографический компонент в художественной структуре современной балкарской драмы // Вестник Башкирского университета. 2015. Т. 20. № 2. С. 576–580.

Сарбашева 2017 – *Сарбашева А.М.* Специфика взаимодействия балкарской литературы 70–80-х годов XX века с фольклором (на материале повести «Солнце не заходит Алима Теппеева») // Филологические науки. Вопросы теории и практики. 2017. № 8-1 (74). С. 38–40.

Тетуланы 1993а – *Тетуева А.* Сахнада, жашауда да (На сцене и жизни) // Заман (Время). 1993. 26 февр.

Тетуланы 1993б – *Тетуева А.* Драматург эм устаз (Драматург и учитель) // Заман (Время). 1993. 17 сент.

References

APPAEVA ZH. *Otblesk detstva i yunosti* [A glimpse of childhood and youth]. IN: *Appaeva Zh. Grani talanta. Teatral'noe iskusstvo Kabardino-Balkarii* [Facets of talent. Theatrical art of Kabardino-Balkaria]. Nal'chik: El'-Fa, 2006. P. 177–181. (In Russian)

BOLATOVA (ATATABIEVA) A. *Malk'ar epikaly prozada suratlau belgini enchiligi* [Features of the symbol system in Balkar literature]. Nalchik: Print Tsentr, 2016. 156 p. (In Balkarian)

ZHANTUULANY I. *Syn tash. P'esala* [Monument. Plays]. Nal'chik: El'brus, 1991. 198 p. (In Balkarian)

EVLOEVA A. *Ingushskaya dramaturgiya: natsional'nye istoki, ehvolyutsiya, zhanrovaya spetsifika: avtoref. dis. ... kand. filol. nauk* [Ingush dramaturgy: national origins, evolution, genre specifics: abstract. dis. ... Candidate of Philology. sciences]. Nal'chik, 2006. 18 p. (In Russian)

MAMMELANY I. *Malk'ar teatr Esgeriule. Stat'yala* [The Balkar Theater. Memories. Articles]. Nal'chik: El'brus, 2005. 200 p. (In Balkarian)

SARBASHEVA A. *Zhantuev Issa* [Zhantuev Issa]. IN: *Pisateli Kabardino-Balkarii (KhKh-konets 80-kh gg. KhKh v.) Biobibliograficheskii slovar'* [Writers of Kabardino-Balkaria (XIX – the end of the 80s of the XX century.) Biobibliographic dictionary]. Nal'chik: El'-Fa, 2003. P. 168–170. (In Russian)

SARBASHEVA A.M. *Balkarskaya dramaturgiya: etnofol'klornaya traditsiya i evolyutsiya zhanra* [Balkar dramaturgy: ethno-folk tradition and evolution of the genre]. Nalchik: Izdatel'stvo KBIGI, 2009. 240 p. (In Russian)

SARBASHEVA A.M. *Fol'klorno-etnograficheskiy komponent v khudozhestvennoi strukture sovremennoi balkarskoi dramy* [Folk-ethnographic component in the artistic structure of modern Balkarian drama]. IN: *Vestnik Bashkirskogo universiteta* [Bassendrian Bashkir University]. 2015. T. 20. № 2. P. 576–580. (In Russian)

SARBASHEVA A.M. *Spetsifika vzaimodeistviya balkarskoi literatury 70–80-kh godov khkh veka s fol'klorom (na materiale povesti «Solntse ne zakhodit Alima Teppeeva»* [The specifics of the interaction of Balkarian literature of the 70s and 1980s of the twentieth century with folklore (on the material of the story “The Sun does not enjoy Alim Teppeyev)]. IN: *Filologicheskie nauki. Voprosy teorii i praktiki* [Philological sciences. Questions of theory and practice]. 2017. № 8–1 (74). P. 38–40. (In Russian)

TETULANY A. *Sakhnada, zhashauda da* [On stage and in life] IN: *Zaman* [Time]. 1993. 26 fevr. (In Balkarian)

TETULANY A. *Dramaturg em ustaz* [Playwright and teacher]. IN: *Zaman* [Time]. 1993. 17 sent. (In Balkarian)

Авторну юсюнден информация

Сарбашланы А.М. – филология илимуланы доктору, къарачай-малкъар литература бёлюмню таматасы.

Информация об авторе

А.М. Сарбашева – доктор филологических наук, заведующая сектором карачаево-балкарской литературы.

Information about the author

A.M. Sarbasheva – Doctor of Science (Philology), Head of the Sector of Karachay-Balkarian Literature.

Статья поступила в редакцию 27.03.2022; одобрена после рецензирования 27.04.2022; принята к публикации 16.05.2022.

The article was submitted 27.03.2022; approved after reviewing 27.04.2022; accepted for publication 16.05.2022.